

Posudek oponenta práce

Jana Vitíková si pro svoji disertační práci vybrala důležité a aktuální téma dvou obcí, jež jsou z různých důvodů ohroženy úplnou nebo částečnou likvidací. Konkrétně se zajímá o postoje obyvatel těchto obcí k ohrožení jejich domovů. Práci jsem přečetl s velkým zájmem. Děním v českém pohraničí se zabývám více než čtvrt století, akademicky i jinak. Zejména severní Čechy, včetně Horního Jiřetína, jsou mi blízké. Na Mostecko jsem jezdil nejprve natáčet rozhovory s pamětníky (při přípravě knihy *Sudetské osudy*) a pak několik let do mosteckého okresního archivu, v rámci výzkumu, jehož výsledky představuje má kniha „Most do budoucnosti“. Jakkoli je mi téma blízké, uvědomuji si zároveň, že jako historik nemám kompetence posoudit některé aspekty práce socioložky, proto se v tomto posudku zaměřím v zásadě na dvě roviny – a řadu jiných nechám záměrně stranou. To, co posoudit mohu, jsou, vedle formální stránky, obecnější charakteristiky výstavby práce (propojení teorie s empirií, struktura textu apod.) a vedle toho pochopitelně pasáže rekonstruující dějinné souvislosti obou studovaných lokalit, resp. fenoménů, s nimiž ohrožení příslušných obcí souvisí (těžba uhlí a realizace vodních staveb ovlivňujících krajinný ráz či historická sídla), včetně míry znalosti odborné literatury, na níž autorka v rámci historizujících částí práce navazuje či z ní vychází.

I. Poznámky obecné

Práce je vcelku klasicky a přehledně členěna na teoretickou, metodologickou a empirickou část, v rámci empirické části se pak autorka samostatně separátně věnuje každému ze zkoumaných případů. Empirická část začíná až za třetinou textu, přičemž její první kapitola nadále pojednává spíše historické kontexty. Výsledky bádání tak autorka čtenářům a čtenářkám představuje až cca od strany 60, kdy se práce blíží ke své polovině. To nepovažuji za optimální proporci. Větší problém ale spatřuji ve způsobu sepsání teoretické části. Jednotlivé podkapitoly zde působí spíše jako školní referáty (viz např. kapitola o sociologii konfliktu) či encyklopedická hesla a budí dojem, že se jedná o naplnění jakéhosi povinného cvičení (v práci by měla být také teorie...). I tam, kde je patrná snaha o provázání dlouhých teoretických pasáží (respektive spíše hesel o teoretickém konceptu a souhrnů tuto teorii reprezentujících publikací) s badatelským polem autorky, je výsledek neorganický a někdy i bizarní. Dovolím si pro ilustraci uvést delší pasáž z práce, z níž je tento problém snad patrný (cituji včetně formálních chyb v původním textu autorky): *„Obec měla být zatopena kvůli stavbě přehrady, která by měla zabránit dalším povodním v regionu. Přehrada začala být realizována po velkých moravských povodních v roce 1997, které vyděsily i místní obyvatele. Zároveň se během let se k účelu přehrady ještě přidala obava ze sucha a vodní dílo by tedy mělo sloužit i jako zásobárna vody. Stejně jako Smith sleduje příběhy svých rebelů v souvislostech s velkými historickými a společenskými procesy, tak i tato práce tak činí s jednotlivými příběhy dvou obcí. Oscar Wilde byl podle Smithe kulturní sabotér, jako liberál podporoval utlačované národy, byl utopickým socialistou spojený s anarchismem a bojoval proti zkorumpovanému britskému establishmentu. Wildovou nejsmrtonosnější*

sabotážní zbraní byl jed existenčních pochybností, podávaný pachatelům, příjemcům i nešťastným obětem imperiální autokracie (Smith, 2018: 156). Smith popisuje Wilda jako muže ve dvou světech. Na jedné straně ženatý muž se dvě dětmi, na straně druhé návštěvník nočních podniků se sympatiemi pro mladé muže a aktivní člen anarchistických kruhů. Upozorňuje, že není možné Wilda vytrhnout z jeho irských kořenů, které prorůstaly půdou plnou anglického utlačování už několik století. Zároveň vyrůstal v prostředí intelektuálních radikálů a velice rychle se naučil argumentaci svých postojů tváří v tvář intelektuálním protivníkům. Jean Améry jako voják bojující proti dědictví imperialismu a fašismu, který měl tři hlavní nepřátele: německý lid, mezinárodní kapitalismus a nakonec samotnou lidskou existenci ...“ (str. 19). Autorka v dalším textu představuje další aktéry sledované Smithem, Nelsonu Mandelovi či Aun Schan Su Ťij, aniž by bylo zřejmé, proč je to všechno důležité pro interpretaci jejího výzkumu a jak to souvisí s plánovaným zatopením obce, jež zmiňuje na počátku této pasáže.

Tento dojem poněkud rozptýlí závěrečná analýza (str. 117-128), kde autorka skutečně aplikuje zvolený teoretický rámec na výsledky svého výzkumu.

V metodologické části překvapí, že autorka nerozlišuje mezi metodologií a metodou. Sám bych mnohé, co předestírá jakožto metodologickou reflexi považoval spíše za upřesnění praktických postupů v rámci výzkumu, tedy popis metody. V pasážích týkajících se etiky práce se dozvídáme řadu informací, jež jsou sice validní, ale měly by být samozřejmostí již pro studující bakalářského studia (proto je v textu disertační práce považují za redundantní). Příklad: „*Není etické znevažovat práce ostatních akademiků a šířit o nich nepravdivé informace.*“ (str. 32)

Práce má značně repetitivní charakter, některé informace (o likvidaci starého Mostu a dalších obcí v Podkrušnohorské pánvi, o plánování přehrady v Nových Heřminovech atd.) se čtenáři a čtenářky dozvídají (ve velmi podobných formulacích) na různých místech práce i více než třikrát.

Z hlediska otázek práce a analyzovaných skutečností považuji za promarněnou příležitost, že se autorka blíže nezabývala charakteristikou (socioekonomickou, vzdělanostní, rodinnou či například z hlediska délky pobytu v obci) osob, jež řadí k jednotlivým názorovým skupinám. Tu a tam, zejména v samotném závěru práce, se těchto otázek sice dotýká, analýzu, jež by afinitu k jednotlivým názorovým pólům sociologicky osvětlovala, nicméně neposkytuje. Ostatně, v práci chybí i některé základnější informace, jako například počty respondentů a poměr lidí příslušejících k jednotlivým názorovým skupinám. Jakkoli autorka zdůrazňuje, že šlo o kvalitativní výzkum, v němž počty respondentů nejsou rozhodující, bylo by pro představu o rozložení postojů lidí, s nimiž autorka měla možnost mluvit, podstatné znát alespoň přibližná čísla a zejména poměrné zastoupení. Takto zůstávají jednotlivé soubory proti či vedle sebe stojících výroků v jakémsi podivném vzduchoprázdnu.

II. Poznámky speciální

Autorka se věnuje historii obou lokalit, regionů, v nichž se nacházejí i hospodářské činnosti, jež je v současnosti ohrožuje, na několika místech práce, a to jak v teoretické, tak i v empirické části práce. Deklaruje, že historické předpoklady ohrožení obou lokalit jsou podstatným kontextem pro její analýzu. V té souvislosti je škoda, že v empirické části s historickými kořeny postojů narátorů, resp. jednotlivých názorových skupin, nijak zásadněji nepracuje. Pokud ovšem i tak přijmeme tezi, že zejména poválečná historie obou regionů je pro porozumění souvislostí a kořenů zkoumaných jevů podstatná, je zarážející, jak málo informovaná práce v tomto ohledu

zůstává. Platí to především o velmi výběrové, ba až povrchní znalosti odborné literatury, o níž by se autorka mohla opírat a z níž by v rámci historizace tématu měla vycházet.

Tematiku Horního Jiřetína autorka zasazuje do historického kontextu poválečné masové migrace (nuceného vysídlení Němců a osidlování pohraničí) a těžební činnosti, jež především v éře státního socialismu vedla k likvidaci desítek obcí. Autorka vytváří ve své práci dojem, že oběma tématům, zejména pak rozšiřování těžby uhlí, nebyla věnována přílišná pozornost (doslovně např. tvrdí, že „na téma procesu demolice obcí příliš mnoho odborných prací nevzniklo“, str. 11). To pochopitelně není pravda, stačilo by prolistovat některou z novějších prací týkajících se proměn pohraničí v poválečné éře. Rovněž tematika osidlování pohraničí je pojednána převážně na základě jednoho či dvou titulů, přičemž jejím hlavním zdrojem je tu zhruba 20 let stará a mezitím mnohými českými i zahraničními badateli překonaná práce (Čapka, Slezák, Vaculík, 2005). Rovněž historický kontext výstavby přehrad a dalších vodních děl by mohl být pro interpretaci situace v Nových Heřminovech podstatný, jedná se zde totiž o kontinuitu určitých diskurzivních formací, ve zkratce řečeno technokratického myšlení, v konfliktu, ale někdy také částečné synergii s různými směry myšlení environmentálního. I zde existuje bohatá literatura (Jiří Janáč, *Planned Environment in a Socialist Dictatorship: Complex Water Management and Soil Improvement in Moravia*, in Brain, S., Pál, V. *Environmentalism Under Authoritarian Regimes: Myth Propaganda, Reality*. S.l.: Routledge, 2018, k širšímu kontextu viz např. monografie Olšáková, Doubravka – Janáč, Jiří. *Kult jednoty: stalinský plán přetvoření přírody v Československu 1948-1964*. Doubravka Olšáková, Jiří Janáč. Vydání první Praha : Academia, 2018), z níž by se dalo vycházet. Autorka výše zmíněné, zpravidla desítky let trvající odborné bádání a s ním spojené interpretační rámce v podstatě ignoruje.

Neznalost odborné literatury se pak pochopitelně projevuje v práci s historickými narativy i prostými informacemi. Autorka tak například v souvislosti s nuceným vysídlením německého obyvatelstva po druhé světové válce uvádí, že „je těžké odhadovat, kolik přesně lidí v té době odešlo. Někteří byli vyhnáni či zabiti během „divoké“ fáze odsunu, jiní byli donuceni odejít státními orgány, někteří odešli dobrovolně.“, str. 18). Není to těžké odhadovat, protože přibližná čísla vysídlených (i obětí na životech) lze v literatuře vcelku snadno dohledat, alespoň řádově. Zatímco u vysídlených autorka čtenářům a čtenářkám neprozradí ani, zda se jednalo o statisíce nebo miliony lidí, u zůstavších Němců naopak uvádí zcela exaktní sumy („po ukončení hlavní části transferu zůstalo v ČSR na sklonku roku 1946 podle údajů ministra vnitra 32 537 německých specialistů..., 53 103 jejich rodinných příslušníků...“, což je poněkud problematické, neboť bychom pro kritické porozumění těmto cifrám měli v takovém případě podhalit tehdejší oficiální konstrukci příslušnosti k německé národnosti a další kritéria, jež ministerstvo vnitra používalo, aby dospělo k takovýmto cifrám.

III. Forma a obsah

Dojem jistého chvatu při psaní předloženého textu, který se vkrádá například při čtení neorganicky poslepovaných pasáží teoretického úvodu, podtrhuje i jazyková stránka práce. Chybovat je lidské a nějaká drobnost se vkrade téměř do každého textu, množství chyb ve větné stavbě, opakování slov, shodě podmětu s přísudkem („zůstávaly některá místa“, str. 48), špatného skloňování, nesmyslných slovních vazeb („těžba hnědého uhlí se zde souvisle těží už od 19. století.“, str. 53) a dalších jazykových přehmatů, jež někdy vedou až k obtížné

srozumitelnosti formulací („Než se však pustíme do prezentace výsledků výzkumu, představíme Horní Jiřetín a Nové Heřminovy tak, jak se obce samy prezentují na svých webových stránkách (hornijiretin.cz a noveherminovy.eu) je to proto, že webové stránky obce je jedna z prvních věcí, kterou si člověk otevře, když zjišťuje informace o Horním Jiřetíně či Nových Heřminovech.“, str. 49) je v předložené práci ovšem mimořádně vysoké. Aniž bych tyto přehmaty zvláště vyhledával, narazil jsem na vyšší desítky takových míst v textu.

Pokud jde o další formální náležitosti, uvítal bych rozhodně mapové přílohy. Ty by v případě obou obcí mohly dokumentovat a osvětlit jejich současnou situaci i různé varianty budoucího vývoje názorněji než (v textu se opakující) slovní popisy.

IV. Závěr

Předložená disertační práce pojednává důležité téma a přináší některé nové poznatky. Především oceňuji interpretaci dat získaných prostřednictvím rozhovorů a dekonstrukci (některými skupinami a médii budovaného) obrazu jednotného postoje obyvatel (či jejich naprosté většiny) tváří v tvář existenčnímu ohrožení obou obcí.

Celkovou úroveň zpracování považuji ovšem za slabou. Blíže jsem, vědom si limitů svých oborových kompetencí, mohl posoudit zejména historický kontext. Ten je zpracován nedostatečně. Výběr použité literatury je namátkový a informace jsou velmi kusé. Problémy spatřuji, jak jsem výše uvedl, i v některých dalších aspektech, jako je celková úroveň teoretického úvodu nebo jazyková stránka práce. Jsem přesto přesvědčen, že autorka by měla dostat příležitost práci hájit, proto ji doporučuji k obhajobě. Jakkoli se z mého pohledu jedná o práci, jež by na mém domácím pracovišti obhajitelná být nemusela, dovedu si představit i výsledek prospěla, pokud autorka v rámci odborné diskuse dokáže přesvědčit o kvalitách své práce.

V Modrém dole dne 25. února 2024

Doc. Matěj Spurný, PhD.